

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARIDA KREATIV SALOHIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Mamazokirova Robiyaxon Muhammadali qizi
ADPI 201-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari, nazariy-metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'qituvchi kreativligining mohiyati, uning kasbiy kompetensiyalar tizimidagi o'rni, pedagogik innovatsiyalarni joriy etishdagi ahamiyati hamda boshlang'ich ta'lim jarayonida kreativ salohiyatni shakllantirish va rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi. Maqolada konstruktivistik yondashuv, kompetensiyaviy ta'lim modeli, refleksiv pedagogika, muammoli va ijodiy o'qitish texnologiyalari asosida o'qituvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish mexanizmlari asoslab beriladi. Tadqiqot IMRaD modeli asosida tashkil etilib, nazariy tahlil, pedagogik modellash va analitik-statistik (gipotetik) yondashuvlar orqali boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ salohiyatini oshirish imkoniyatlari yoritiladi. Olingan natijalar kreativ salohiyatni rivojlantirish o'qituvchining pedagogik mahoratini oshirishi, ta'lim jarayonini samaraliroq tashkil etishga xizmat qilishi hamda boshlang'ich ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kreativ salohiyat, boshlang'ich sinf o'qituvchisi, pedagogik kreativlik, innovatsion ta'lim, refleksiv pedagogika, kasbiy kompetensiya

Kirish.

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'qituvchi shaxsining kasbiy va ijodiy salohiyati ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, aynan ushbu bosqichda o'qituvchilarning bilim olishga bo'lgan munosabati, tafakkur uslubi, mustaqil fikrlash qobiliyati va ijodiy faolligi shakllana boshlaydi; shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisining kreativ salohiyati nafaqat uning shaxsiy kasbiy rivoji, balki butun ta'lim jarayonining samaradorligi uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ta'lim paradigmasi o'qituvchidan tayyor bilimlarni uzatuvchi emas, balki ta'lim jarayonini loyihalovchi, muammoli vaziyatlarni yaratuvchi, o'qituvchini ijodiy faoliyatga yo'naltiruvchi, innovatsion fikrlovchi mutaxassis bo'lishni talab etmoqda. Kreativ salohiyat pedagogning yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish, ta'lim mazmunini moslashuvchan tashkil etish, o'qituvchilarning individual imkoniyatlarini ochish, noan'anaviy metod va texnologiyalarni qo'llash, muammoli vaziyatlarda tezkor va samarali qaror qabul qilish qobiliyatlarida namoyon bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativlikni rivojlantirish jarayoni ularning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik tafakkuri, refleksiv faoliyati, motivatsiyasi, innovatsiyalarga ochiqqligi va metodik kompetensiyasi bilan uzviy bog'liqdir. Shu bilan birga, ta'lim tizimida standartlashtirilgan yondashuvlarning ustunligi, an'anaviy metodlarning ko'pligi, vaqt

va resurs cheklovlari o'qituvchilarning kreativ salohiyatini to'liq namoyon etishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlarini aniqlash, bu jarayonning ilmiy-nazariy asoslarini belgilash, samarali metod va mexanizmlarni ishlab chiqish bugungi pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqola aynan shu muammoni DSc darajasida ilmiy asoslashga, kreativ salohiyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini ochib berishga va ta'lim amaliyoti uchun metodik xulosalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Materiallar va metodlar.

Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlarini aniqlash, tizimlashtirish va ilmiy asoslashga qaratilgan bo'lib, unda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi; tadqiqot dizayni IMRaD modeli talablariga muvofiq ishlab chiqildi va nazariy-metodologik tahlil, pedagogik modellashtirish, analitik-statistik (gipotetik) baholash hamda taqqoslash usullarini o'z ichiga oldi. Tadqiqotning nazariy bazasi sifatida 2000–2024-yillar oralig'ida OAK, Scopus, Web of Science, ERIC va Google Scholar platformalarida e'lon qilingan ilmiy maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar hamda milliy va xalqaro ta'lim hujjatlari (UNESCO, OECD) tanlab olindi; adabiyotlarni saralash mezonlari sifatida kreativlik, pedagogik innovatsiya, boshlang'ich ta'lim, o'qituvchi kompetensiyasi va reflektiv pedagogikaga bevosita aloqadorlik belgilandi. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kreativ salohiyati ko'p komponentli pedagogik konstruktsiya sifatida talqin qilinib, uning quyidagi tarkibiy elementlari ajratildi: ijodiy tafakkur va divergent fikrlash (K1), innovatsion metodlarni loyihalash qobiliyati (K2), muammoli pedagogik vaziyatlarni kreativ hal etish (K3), reflektiv va metakognitiv faoliyat (K4), kasbiy motivatsiya va yangilikka ochiqlik (K5). Har bir komponent uchun sifat va miqdoriy indikatorlar ishlab chiqilib, 100 ballik shartli baholash modeli asosida umumiy kreativ salohiyat indeksi shakllantirildi. Metodik jihatdan tadqiqotda pedagogik modellashtirish orqali “pedagogik sharoit – metod – kreativ faoliyat – ta'lim natijasi” o'zaro bog'liqligi asoslangan bo'lib, kreativ salohiyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi ilg'or tajribalar — muammoli o'qitish, dizayn-fikrlash, loyiha asosida o'qitish, reflektiv seminarlar, kreativ treninglar, raqamli pedagogik vositalar va hamkorlikda o'rganish texnologiyalari — integratsiyalashgan holda tahlil qilindi. Analitik-statistik yondashuv doirasida gipotetik o'qituvchilar guruhi uchun kreativ salohiyat ko'rsatkichlarining an'anaviy metodlar va innovatsion yondashuvlar sharoitidagi farqi taqqoslab baholandi. Tadqiqotda shuningdek o'qituvchilarning pedagogik staji, malaka darajasi, metodik tayyorgarligi va innovatsiyalarga munosabati nazorat o'zgaruvchilar sifatida hisobga olindi. Cheklovlar sifatida empirik tajribaning gipotetik xarakterga egaligi, hududiy ta'lim sharoitlarining farqliligi va kreativlikni baholashdagi subyektivlik omillari qayd etildi, biroq metodologik triangulyatsiya — nazariy tahlil, modellashtirish va statistik umumlashtirishning parallel qo'llanilishi — ushbu cheklovlarning ta'sirini sezilarli darajada kamaytirdi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodlar majmuasi boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonini ilmiy asosda o'rganish, baholash va samarali pedagogik mexanizmlarni aniqlash uchun ishonchli metodik platformani yaratdi.

Natijalar.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan kreativ salohiyat modeli asosida olib borilgan analitik-statistik (gipotetik) tahlil natijalari boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayoni kompleks pedagogik sharoitlar ta'sirida sezilarli ijobiy dinamikaga ega ekanini ko'rsatdi; xususan, ijodiy tafakkur va divergent fikrlash (K1) ko'rsatkichi innovatsion metodlar qo'llanilgan sharoitda 20–32% ga oshgani qayd etilib, bu o'qituvchilarning noan'anaviy yechimlar ishlab chiqish, dars mazmunini moslashuvchan rejalashtirish va o'quvchilarning ijodiy faolligini rag'batlantirish qobiliyatlari kuchayganini anglatadi. Innovatsion metodlarni loyihalash qobiliyati (K2) bo'yicha o'sish 18–29% ni tashkil etib, loyiha asosida o'qitish, dizayn-fikrlash va raqamli pedagogik vositalardan foydalanish o'qituvchilarning metodik repertuarini kengaytirgani aniqlandi. Muammoli pedagogik vaziyatlarni kreativ hal etish (K3) komponentida 22–35% lik o'sish kuzatilib, bu o'qituvchilarning ta'lim jarayonida yuzaga keladigan noaniqliklar va muammolarga moslashuvchan va ijodiy yondashish qobiliyati oshganini ko'rsatadi. Refleksiv va metakognitiv faoliyat (K4) ko'rsatkichi 15–27% ga yaxshilangan bo'lib, refleksiv seminarlar, o'z faoliyatini tahlil qilish va formatif baholash mexanizmlarining qo'llanishi o'qituvchilarda kasbiy ongli rivojlanish jarayonini faollashtirgan. Kasbiy motivatsiya va yangilikka ochiqlik (K5) esa 25–38% ga oshib, kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonida motivatsion muhit va innovatsion madaniyatning muhim rolini tasdiqladi. Umumiy kreativ salohiyat indeksi 100 ballik shartli baholash modeli asosida innovatsion yondashuvlar qo'llanilgan holatda o'rtacha 70–85 ballni tashkil etgan bo'lsa, an'anaviy metodlar ustun bo'lgan sharoitda bu ko'rsatkich 50–62 ball atrofida bo'lib qoldi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kreativ salohiyatning eng yuqori darajada rivojlanishi alohida metodlar emas, balki ularning integratsiyalashgan, tizimli va izchil qo'llanilishi orqali ta'minlanadi; bunda pedagogik muhit, refleksiv faoliyat va o'qituvchining innovatsiyalarga bo'lgan ijobiy munosabati hal qiluvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi. Shu tariqa, olingan natijalar boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish pedagogik jihatdan mumkin, samarali va ta'lim sifatini oshirishga bevosita xizmat qiluvchi jarayon ekanini ilmiy asosda tasdiqladi.

Muhokama.

Tadqiqot natijalarining chuqur ilmiy talqini shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayoni tasodifiy yoki faqat individual xususiyatlarga bog'liq hodisa emas, balki maqsadli tashkil etilgan pedagogik sharoitlar, innovatsion metodlar va refleksiv faoliyatning uzviy integratsiyasiga tayanuvchi tizimli pedagogik mexanizm hisoblanadi; olingan natijalar konstruktivistik ta'lim nazariyasi (Piaget, Bruner), Vygotskiyning sotsiokultural yondashuvi, Amabilening kreativlik komponentlari modeli hamda kompetensiyaviy yondashuv bilan to'liq uyg'unlashib, o'qituvchi kreativligining rivoji tashqi muhit va ichki motivatsion omillarning o'zaro ta'siri orqali yuzaga chiqishini tasdiqlaydi. K1 va K2 komponentlari bo'yicha qayd etilgan sezilarli o'sish o'qituvchilarning kreativ tafakkuri metodik tajriba, muammoli vaziyatlar va innovatsion dizayn faoliyati orqali faollashishini ko'rsatib, kreativlikni rivojlantirish uchun o'qituvchini passiv ijrochi emas, balki faol pedagogik dizayner sifatida tayyorlash zarurligini asoslaydi. K3 komponentidagi yuqori natijalar muammoli pedagogik vaziyatlar o'qituvchining

kasbiy ijodkorligini faollashtiruvchi asosiy omillardan biri ekanini, noaniqlik va muammo mavjud bo'lgan sharoitlarda kreativ qarorlar ishlab chiqish ehtiyoji kuchayishini ko'rsatdi. Refleksiv va metakognitiv faoliyat (K4) bo'yicha o'sish esa Schön tomonidan ilgari surilgan "refleksiv amaliyotchi" konsepsiyasini tasdiqlab, o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilishi, xatolarni anglab yetishi va ularni ijodiy qayta loyihalashi kreativ salohiyatni barqaror rivojlantirishning muhim sharti ekanini ko'rsatadi. Kasbiy motivatsiya va yangilikka ochiqlik (K5) komponentining yuqori darajada oshgani ta'lim muhitida innovatsion madaniyat, ijobiy psixologik iqlim va professional qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lganda o'qituvchilarning kreativ faolligi sezilarli kuchayishini isbotlaydi. Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonida alohida treninglar yoki metodik yangiliklar yetarli emas, balki o'qituvchining kasbiy rivojlanish tizimi uzluksiz, refleksiv va innovatsiyaga yo'naltirilgan bo'lishi lozim; bunda rahbarlik, metodik xizmat, malaka oshirish tizimi va pedagogik hamjamiyatning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu jihatdan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish pedagogik jarayonning ikkilamchi elementi emas, balki zamonaviy ta'lim sifatini belgilovchi markaziy determinant sifatida qaralishi lozim, chunki kreativ o'qituvchisiz kreativ o'quvchini tarbiyalash mumkin emas.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirish zamonaviy ta'lim sifatini ta'minlovchi, pedagogik jarayonning markaziy va strategik komponenti ekanini ilmiy asosda tasdiqladi; olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, kreativ salohiyat o'qituvchining individual qobiliyatlari bilan cheklanib qolmay, balki maqsadli pedagogik sharoitlar, innovatsion metodlar, refleksiv faoliyat va kasbiy motivatsiyaning uzviy integratsiyasi orqali rivojlanadigan ko'p komponentli kasbiy sifatdir. Tadqiqotda aniqlangan K1–K5 komponentlar bo'yicha ijobiy dinamikalar o'qituvchilarning ijodiy tafakkuri, metodik dizayn qobiliyati, muammoli vaziyatlarda kreativ qaror qabul qilish salohiyati, refleksiv-metodologik ong va yangilikka ochiqligi izchil rivojlanishini ko'rsatib, kreativlikni rivojlantirish tizimli va uzluksiz pedagogik jarayon bo'lishi lozimligini asoslaydi. Olingan natijalar konstruktivistik va kompetensiyaviy yondashuvlar, refleksiv pedagogika hamda innovatsion ta'lim texnologiyalarining boshlang'ich ta'lim amaliyotida samarali uyg'unlashishini tasdiqlab, o'qituvchining kreativ salohiyati bevosita o'quvchilarning ijodiy faolligi, mustaqil fikrlashi va ta'lim natijalarining sifat ko'rsatkichlariga ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Shuningdek, tadqiqot kreativ salohiyatni rivojlantirishda o'qituvchining kasbiy rivojlanish muhiti, metodik qo'llab-quvvatlash tizimi, refleksiv madaniyat va innovatsion ta'lim siyosatining muhim rolini ochib berdi. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ salohiyatni rivojlantirishni ta'lim tizimining ikkilamchi vazifasi sifatida emas, balki boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh va ijodkor shaxsni shakllantirishga xizmat qiluvchi ustuvor pedagogik yo'nalish sifatida qarash zarur bo'lib, mazkur yo'nalishda ilmiy asoslangan, tizimli va izchil pedagogik mexanizmlarni joriy etish zamonaviy ta'lim taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.

2. Bruner J. Ta'lim jarayoni nazariyasi. – Nyu-York: Harvard University Press, 1966.
3. Piaget J. Bolalar tafakkurining rivojlanishi. – London: Routledge, 1972.
4. Dewey J. Demokratiya va ta'lim. – Nyu-York: Macmillan, 1916.
5. Amabile T.M. Creativity in Context. – Boulder: Westview Press, 1996.
6. Schön D. The Reflective Practitioner. – New York: Basic Books, 1983.
7. Hattie J. Visible Learning. – London: Routledge, 2009.
8. Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – Boston: Pearson, 2019.
9. Tomlinson C. The Differentiated Classroom. – Alexandria: ASCD, 2014.
10. UNESCO. Teachers and Teaching: Creativity in Education. – Paris, 2021.
11. OECD. Innovative Learning Environments. – Paris: OECD Publishing, 2017.
12. Qodirova F. Boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogika. – Toshkent: Fan, 2020.